

Autor: JAROSLAV VRCHLICKÝ
Název díla: NOC NA KARLŠTEJNĚ

Autor:

Jaroslav Vrchlický (1853–1912)

- narodil se v Lounech
- český básník, dramatik, překladatel a literární kritik
- vlastním jménem se jmenoval Emil Frída
- narodil se v Lounech v rodině ne příliš úspěšného obchodníka Jakuba Frídy a jeho manželky Marie, rozené Kolářové
- dětství ale nejvíce prožil v Ovčárech u Kolína u svého strýce, faráře Antonína Koláře
- studoval na gymnáziu v Praze a v Klatovech; po studiu vstoupil do kněžského semináře (ne nadlouho), pak přestoupil na filozofickou fakultu
- studoval dějepis, filozofii a francouzskou literaturu, kterou později také překládal
- po studiích strávil rok v Itálii jako vychovatel ve šlechtické rodině
- po návratu byl krátkou dobu učitelem, tajemníkem české techniky a později profesorem srovnávacích literárních dějin na pražské univerzitě
- byl zamilován do spisovatelky Sofie Podlipské - jelikož ale byla vdaná, vzal si její dceru
- dostalo se mu vysokých poct doma i za hranicemi: byl členem České akademie věd, členem obdobných akademických institucí v cizině
- v roce 1901 jej rakouský císař František Josef I. povýšil do šlechtického stavu
- byl nadaný na jazyky
- literární gigant – rozsáhlé dílo, myšlenkově je až za Nerudou
- autor nejrozsáhlejšího díla v české literatuře – 144 vlastních knih, 98 překladů z 18 jazyků
- Vrchlický byl nominován na Nobelovu cenu za literaturu, cena mu nebyla udělena
- v roce 1908 onemocněl těžkou mozkovou chorobou, které po čtyřech letech utrpení v Domažlicích podlehl

- **zařazení autora do uměleckého směru:**

Lumírovci

- označována skupina spisovatelů 70. a 80. let 19. století sdružující se okolo časopisu Lumír
- společně s ruchovci tvořili novou generaci spisovatelů, která přebírala vliv po odcházejících májovcích
- snahou bylo povznést českou literaturu na evropskou úroveň
- prostřednictvím překladů (především z románské literatury) uváděli do české literatury evropské trendy, jak tematické tak formální
- hodně experimentovali, objevují se u nich například dosud v české literatuře neobvyklé básnické formy – sonet, gazel, rondel
- neztotožňovali se s požadavkem, že literatura má především sloužit národu

- **určení století, ve kterém autor tvořil:**

- autor tvořil od 70. let 19. století do počátku 20. století

- **určení dalších autorů stejného um. směru:**

Julius Zeyer (1841–1901)

- český prozaik, dramatik a epický básník
- odborníky bývá většinou řazen k lumírovcům a je rovněž označován za jednoho z nejvýraznějších českých novoromantiků
- díla: *Čechův příchod*, *Vyšehrad*, *Šárka*, *Neklan*

Josef Václav Sládek (1845–1912)

- vyrostl v okruhu almanachu Ruch, ale názorově patří k lumírovcům

* Zbiroh, studia přírodních věd a matematiky nedokončil, odjel do Ameriky vyučovat češtinu poté redaktorem Národních listů a Lumíra

- inspiračním zdrojem je mu venkovský lid
  - zakladatel poezie pro děti
  - vynikající překladatel – poprvé kompletní překlad Shakespearova díla
dílo: *Selské písně a české znělky*, pro děti *Zlatý máj*, *Skřivánčí písně*, *Zvony a zvonky*
- Prof. MUDr. Josef Thomayer (1853–1927)
- byl český lékař – profesor vnitřního lékařství, jeden ze zakladatelů české lékařské vědy
  - velkou měrou se zasloužil o zlepšení podmínek na českých klinikách
  - díla: *Po různých cestách*, *Žlutné listí*
- František Herites (1851–1929)
- byl český lékárník, revizor účtů, básník, redaktor a spisovatel
  - díla: *Tři cesty*, *Bez chleba*, *Maloměstské humoresky*, *Bůh v lidu*

• **názvy (případně obsahy) dalších autorových děl:**

Okna v bouři – intimní lyrika, psáno v krizi (jednak v tuto dobu – 90. léta – probíhal spor s ruchovci, především však procházel hlubokou manželskou krizí), zklamání, hořkost, rezignace, samota, formalistní – zkouší různé formy, experimentuje, zapomíná na obsah; báseň *Za trochu lásky*

Zlomky epopoje – cyklus epických nebo lyricko epických básní – jedno téma – myšlenkový vývoj lidstva, básnická sbírka s historickými náměty, optimistický náhled, lidstvo se vyvíjí k humanitě

- přesně neurčil, které sbírky do epopoje patří, odhaduje se 15

Dojmy a rozmary – sbírka, převažuje milostná poezie, hlavní motiv žena, kterou povyšuje na ideál a smysl života, láska k přírodě a lidem

Duch a svět

Hippodamie – trilogie zpracovaná ve scénický melodram Zdeňkem Fibichem:

Eklogy a písně – přírodní a milostná lyrika, skladby jsou velmi melodické, využívají eufonie, mnohé jsou psány ve formě dialogu

překlady:

– přeložil většinu stěžejních děl současné světové literatury

Goethe – Faust, Andersen – Pohádky, Dante – Božská komedie, Shakespeare, Byron, Dumas, Poe, Whitman,...

Charakteristika uměleckého textu jako celku:

- **literární druh**

drama

- **literární žánr**

komedie

- **literární forma**

drama

- **dominantní slohový postup**

vyprávěcí

- **typ vyprávěče**

dialog – střídání více ich-forem

- **vysvětlení názvu díla**

Podle toho, že se děj odehrává na hradě Karlštejn a jen jednu noc.

Název díla vznikl z touhy Alžběty navštívit a strávit noc se svým manželem Karlem IV. na hradě Karlštejn, kam byl ženám vstup zakázán. Další námět k názvu díla je kvůli sázce Aleny se svým otcem o to, že stráví noc na Karlštejně a bude si moci vzít svou lásku Peška.

- **posouzení aktuálnosti díla**

Epizoda z národní minulosti, autor zde spojuje historii s úsměvným pohledem na ženskou žárlivost. Dílo je aktuální, neboť se podplácí i dnes, někteří lidé jsou a budou hloupí a najdou se i lidé, kteří pro peníze lžou a udělají cokoli.

- **určení místa a času textu**

Na hradě Karlštejn ve 2. pol 14. stol. (vláda Karla IV.) – červen, rok 1363

- **stručné nastínění děje**

1. jednání – Očekávaný příjezd císaře Karla IV na Karlštejn. I přes zákaz císaře přijela potají císařovna Alžběta na Karlštejn, ze žárlivosti a touhy po svém novomanželi, kterého ještě neviděla. Zároveň přijede na hrad i Alena, která miluje královského šenka Peška, za přičinění sázky se svým otcem, že pokud stráví noc na Karlštejně, povolí jí otec svatbu s Peškem.

2. jednání - císařovna Alžběta, která se převlékne za panoše, hlídá císařovu ložnici místo Peška, který simuluje nevolnost, aby se mezitím mohl sejít se svou milou Alenou. Když odešel Karel IV. na bohoslužbu, žádal ji Petr, král cyperský a jeruzalémský, který vyjednával s Karlem IV., o polibek, protože v ní tužil ženu. Alžběta zlomila jeho meč - tím se prozradila a byla odhalena Karlem IV. Král se ptá, co se stalo, celou situaci zachrání Arnošt. Vévoda Štěpán ohlásí purkrabímu, že u císařovy ložnice drží stráž žena. Myslí si, že je to Alena.

3. jednání - Alena s Peškem se ukryli na strážnici. Štěpán a Petr objeví Peška s Alžbětou na strážnici, chtějí je předvést králi, ti se ale brání, začnou spolu šermovat. Král, Arnošt, Pešek, Alena, Štěpán a Petr se setkají na nádvoří. Karel IV. odpouští Aleně a Peškovi. V tom naoko přijíždí Alžběta na koni, dělá, že zabloudila. Císař s ní odjede na hrad Karlík.

- **určení smyslu díla**

Hra dobře vystihuje atmosféru doby Karla IV., přesto se nezakládá na historické přednosti děje a postav. Postaveno na pobavení čtenářů.

- **pravděpodobný adresát**

Pro lidi, kteří se zaobírají historií (doba Karla IV.) nebo historií a slohem hradu Karlštejn. Kniha je určena pro jakéhokoli čtenáře, který se rád pobaví.

- **zařazení knihy do kontextu celého autorova díla**

Vrchlický svou hru tvořil, když prožíval šťastné manželství. Šťastné manželství se projevilo i na charakteru hlavních postav a závěru hry.

- **inspirace**

Komedie z českého prostředí, autor zde použil jako svůj námět mylnou pověst, že císař Karel IV. zakázal na hradě Karlštejně přítomnost žen.

- **tematicky podobné dílo**

Lakomec – literární dílo francouzského spisovatele Moliéra, má stejný literární druh, žánr a formu

- **porovnání s filmovou verzí nebo dramatisací**

Hra je napsaná tak, aby jazyk odpovídal tehdejší době. Jazyk odpovídá i ve zfilmované podobě, ale tam už je na konci filmu povolen přístup ženám. Dílo byl zfilmováno v roce 1973 režisérem Zdeňkem Podskalským. Zfilmovaná verze je hodně podobná té tištěné, ale není rozebrána tak dopodrobna. Hodnocení je celkem kladné, 76 % na ČSFD.

Úryvek k rozboru:

- ARNOŠT: Dětrich dokončil právě tvůj obraz nad vchodem kaple svaté Kateřiny. - Zbývá ještě obraz císařovny.
- KAREL IV.: Nu?...
- ARNOŠT: Mistr váhá, mluvil jsem s ním včera, nechce malovat z paměti; snažně mne prosil, abych vymohl aspoň jedno sedění Její Milosti císařovny.
- KAREL IV.: Jak to, Arnošte - to by bylo trochu divné překvapení pro císařovnu! Má sedět obrazu, který jí má být tajemstvím až do poslední chvíle? Je mi líto, že mistr Dětrich nemůže trefit její podobiznu z paměti. Věřu, je to škoda. Mám zkaženou radost. Chtěl jsem tím Elišku překvapit! (Zadumá se)
- ALŽBĚTA: (v pozadí k sobě) Ó, Bože, on myslí na mne! - Jak jsem šťastna!
- KAREL IV.: (v síni) Ano, chtěl jsem ji překvapit. Na místě, kde chci jedině sám ve vážných dnech posvátného téhodne mluvit s Bohem svým, tam v modlitby mé má svítit drahá její tvář, to jedině, co mne může vedle štěstí a zdaru mých Čech poutat k této bídné zeměkouli. (Pije, - hlasitěji) Arnošte, řekni mistru Dětrichovi, ať dokončí ten obraz z paměti, chci vésti jeho štětec, kde chvěti se bude v rozpacích, znám každý tah jejího obličejce, každý vlásek jejích skrání, každý záhyb jejího úsměvu! Povedu ruku jeho a vytvoří velké dílo, před nímž se zastaví budoucnost, nebo nebude malovat on, ale sama láska! Jsem snad dětinský v očích tvých, Arnošte, ale já nestvořil lásku, já ji jen vděčně přijímám z rukou velikého Boha.

Charakteristika úryvku z uměleckého textu:

- **atmosféra úryvku**
napjatá, vzrušující, šťastná
- **počet postav**
3 – KAREL IV., ALŽBĚTA, ARNOŠT
- **charakteristika vystupujících postav (přímá, nepřímá)**
KAREL IV.: rozumný, zadumaný, zamilovaný
- spravedlivý a schopný vládce, čestný, má smysl pro humor a pochopení pro lásku, upřímně miluje svoji ženu Alžbětu, dokáže se povznést nad prohřešky
ALŽBĚTA: překvapená, zamilovaná, šťastná
- milující žena ze všeho nejvíce toužící po společnosti svého chotě, je obdařena tak velkou silou, že je schopna zlomit meč
ARNOŠT: starostlivý, správce Karlštejna, arcibiskup
- **charakteristika dalších postav**
Pešek Hlavně – královský šenk, trošku zmatkař, toužící po dívce Aleně a rytířských ostruhách
Alena – miluje Peška, představuje mladou dívku, která je pro lásku schopná jakéhokoli činu, projevuje svou statečnost, odvahu i smysl pro humor.
Král Petr – anakreontský ideál, cokoliv za víno, ženy, zpěv
vévoda bavorský, Štěpán – ziskuchtivý velmož, ale dostatečně čestný, aby dokázal ustoupit i šlechtějším cílům, než jsou peníze
Purkrabí - strýc Aleny, správce hradu
- **vztahy mezi postavami**
Karel IV. a Alžběta – manželé, císař a císařovna
Purkrabí a Alena – strýc s neteří
Alena a Pešek - milenci
- **zařazení úryvku do kontextu celého díla**
Úryvek je ve druhém jednání, když k císaři přijde Arnošt a řeší se dar pro Alžbětu.

- **použité jazykové prostředky**

střídání dvou ich-forem – dialog

(Zadumá se), (v pozadí k sobě) – scénické poznámky

Seděti, šťastna – archaismy

znám každý tah jejího obličeje, každý vlasek jejích skrání, každý záhyb jejího úsměvu –
hyperbola (nadsázka)

krátek – zdrobnělina

Ó, Bože, on myslí na mne! – věta zvolací